

Original Article

A Comparative Study on the Functions of Political Parties in Parliamentary Oversight

Seyed Ahmad Habibnezhad¹, Fatemeh Sadat Dehnad², Mohammad Shafaghi*³

¹ Associate Professor, Department of Public Law, Faculty of Law, Farabi Campus, University of Tehran, Qom, Iran.

² MA. Student in Public Law, Faculty of Law and Political Science, University of Tehran, Tehran, Iran.

³ MA. Student in Public Law, Faculty of Law and Political Science, University of Tehran, Tehran, Iran

[20.1001.1.24237566.1402.7.1.4.8](https://doi.org/10.22080/LPS.2022.23929.1364)

[10.22080/LPS.2022.23929.1364](https://doi.org/10.22080/LPS.2022.23929.1364)

Received:

July 13, 2022

Accepted:

October 5, 2022

Available online:

October 27, 2022

Keywords:

Oversight tools, Political parties, Parliament, Parliamentary oversight, Parliamentary groups, Majority party

Abstract

Parliamentary oversight is one of the most important consequences of separation of power system which has a great role in regulating power and protecting the rights of citizens. However, several factors and tools affect this supervision. Considering the important role of political parties in the democratic life of the society and the organization of power, the role of the parties in realizing the desired parliamentary supervision cannot be ignored. Therefore, this article used a descriptive method and analyzed the reliable library sources to answer the question regarding the role of political parties in the application of political tools of parliamentary oversight. In this regard, it was found that coherent organization within the party is very important to fully exploit and direct the monitoring tools. Subjects that have been regulated in many parliaments, regardless of the type of political system and the difference in the degree of success, were able to organize the parliamentary groups, determine the direction of the flow of tools such as questions, notes, impeachment, etc. (whatever issues are raised in the spotlight for everyone), gain public support for the application of those tools, obtain the power to organize and form the composition of special commissions, moderate the dominance of the majority party, and prevent unilateralism.

*Corresponding Author: Mohammad Shafaghi

Address: MA. Student in Public Law, Faculty of Law and Political Science, University of Tehran, Tehran, Iran

Email: M.Shafaghi@ut.ac.ir

Extended Abstract

1. Introduction

Parliamentary oversight is one of the most important consequences of separation of power system. Numerous factors affect the influence and efficiency of this monitoring along with the use of various tools. One of the most important cases is the prominent role of political parties in dynamic societies with a lively political environment. Actually, one of the most important types of monitoring is the political monitoring of government by the people's representatives. These tools of parliamentary oversight are different in the extent and intensity of action, and external factors can also have a significant impact on them, e.g., the agents of political parties.

A political party is a free association of individuals, one of the goals of which is to express the political will of the people by trying to participate and influence the administration of the country and gain power. The existence of elements such as internal organization, public support, and movement around political power are among the definitions of a political party. In fact, political parties are important institutions through which citizens organize themselves to participate in public life, and as a result, political parties are very effective in facilitating a pluralistic political space and promoting different political views.

The importance of political parties is reflected not only in political and electoral contests, but also in the regulation and interaction of the relations between the ruling forces. Today, in modern societies, the parliament, as a symbol of civil society, plays a pivotal role in the realization of democracy and the institutionalization of democratic values in society. Hence, the

realization of democracy and representation in the institution of parliament is crystallized. The efficiency of most parliaments depends on the election of representatives and the formation of parliament through a coherent mechanism, and a desirable mechanism is the election of representatives as a party, i.e., the candidates for representation are introduced to people by the political parties and the parliament consists of party representatives. Therefore, more emphasis is placed on the role of parties in the form of parliamentary representation and their organization in the internal oversight process than other functions of parties outside parliament.

Therefore, this article seeks to answer this question: What is the role of political parties in the application of political tools of parliamentary oversight.

2. Methods

This paper seeks to answer the questions raised in this chapter using a descriptive-analytical qualitative method and relying on reliable library sources and documents.

3. Findings

In this regard, it was found that coherent organization within the party is very important to fully exploit and direct the monitoring tools. Subjects that have been regulated in many parliaments, regardless of the type of political system and the difference in the degree of success, were able to organize the parliamentary groups, determine the direction of the flow of tools such as questions, notes, impeachment, etc. (whatever issues are raised in the spotlight for everyone), gain public support for the application of those tools, obtain the power to organize and

form the composition of special commissions, moderate the dominance of the majority party, and prevent unilateralism.

4. Conclusion

The tools of parliamentary oversight, including questions and warnings, impeachment, vote of confidence, special commissions, etc., each have a specific process that political parties can use in different situations according to the intensity of their action and in line with their goals. What matters most is how the party organizes itself to direct these tools. As in the question, it is not the representative who raise the issue alone; rather, the issues are raised by the party. Also, cases such as parliamentary groups act in the same direction. Parliamentary groups are a powerful lever by forming an organized and cohesive body for parties that employs even those outside the party for party purposes. Moreover, since the minority party is always subject to the domination and neutralizing actions of the majority party, anticipating special situations to strengthen the position of the minority parties against the majority is one of the important points that has been applied in some systems. These include setting opposition days in the House of Commons, taking more time to ask questions, and setting aside time to consider proposals made by the opposition in Italy. It is also important to pay attention to the composition of the special commissions, which have a lot of power, so that the existence of different parties is guaranteed. It was well observed in the German parliament compared to other systems. In this regard, the adoption

of such laws in our country to empower minority parties is proposed.

Also, considering the many variables affect the performance of parties and comparing the aforementioned examples, it became clear that although in parliamentary systems, parliamentary oversight powers are well predicted, the parliamentary system is broad and coherent. Terry has exercised these powers, leaving the parties free to put more pressure on the government. This is also true to a large extent in semi-autonomous systems. However, it is necessary to pay attention to the fact that in the parliamentary system, as the prime minister is from the majority party in the parliament and the government is practically in their hands, the performance of the opposition minority party is somewhat limited. In presidential and quasi-parliamentary systems, the case is different. Since the choice of government is done directly by the people, the majority party as opposed to the parliament will have a lot of maneuvering power to control the government.

Funding

There is no funding support.

Authors' contribution:

Authors contributed equally to the conceptualization and writing of the article. All of the authors approved the content of the manuscript and agreed on all aspects of the work

Conflict of interest:

Authors declared no conflict of interest

علمی پژوهشی

مطالعه تطبیقی کارویژه احزاب در نظارت پارلمانی

سید احمد حبیب نژاد^۱، فاطمه سادات دهناد^۲، محمد جواد شفقی^{۳*}

^۱ دانشجویار گروه حقوق عمومی، دانشکده حقوق، پردیس فارابی دانشگاه تهران، قم، ایران.
^۲ دانشجوی کارشناسی ارشد، حقوق عمومی، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه تهران، تهران، ایران.
^۳ دانشجوی کارشناسی ارشد، حقوق عمومی، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه تهران، تهران، ایران.

[20.1001.1.24237566.1402.7.1.4.8](https://doi.org/10.22080/LPS.2022.23929.1364)

[10.22080/LPS.2022.23929.1364](https://doi.org/10.22080/LPS.2022.23929.1364)

چکیده

نظارت پارلمان یکی از آثار مهم نظام تفکیک قوا است که نقش فراوانی در تنظیم قدرت و پاسداری از حقوق شهروندان دارد که البته عوامل متعددی بر کارایی این نظارت در کنار بهره‌مندی از ابزارهای مختلف موثر می‌باشد. با توجه به نقش مهمی که تحزب و احزاب در حیات دموکراتیک جامعه و ساماندهی قدرت دارد، نمی‌توان نقش احزاب را در تحقق نظارت پارلمانی مطلوب نادیده گرفت. از این رو این مقاله با روش توصیفی و تحلیل منابع معتبر کتابخانه‌ای در پی پاسخ به این پرسش است که احزاب سیاسی چه نقشی در نحوه اعمال ابزارهای سیاسی نظارت پارلمانی دارند. در این راستا یافته مقاله آن می‌باشد که ساماندهی منسجم درون‌حزبی در جهت بهره‌برداری کامل و جهت‌دهی به ابزارهای نظارتی اهمیت فراوان دارد. اموری که فارغ از نوع نظام سیاسی و البته تفاوت در میزان توفیق، در پارلمان‌های بسیاری قاعده‌مند شده‌است؛ همچون ساماندهی گروه‌های پارلمانی، تعیین سمت‌وسوی جریان یافتن ابزارهایی چون سوال و تذکر و استیضاح کسب حمایت عمومی برای اعمال آن ابزار، قدرت رؤسای احزاب در ساماندهی و تشکیل و چینش ترکیب کمیسیون‌های ویژه و موارد مشابه، به همراه وجود ضوابطی در راستای تعدیل سلطه حزب اکثریت و جلوگیری از یک‌جانبه‌گرایی.

تاریخ دریافت:

۲۲ تیر ۱۴۰۱

تاریخ پذیرش:

۱۳ مهر ۱۴۰۱

تاریخ انتشار:

۰۵ آبان ۱۴۰۱

کلیدواژه‌ها:

ابزارهای نظارتی، احزاب سیاسی، پارلمان، نظارت پارلمانی، گروه‌های پارلمانی، حزب اکثریت

* نویسنده مسئول: محمد جواد شفقی

ایمیل: M.Shafaghi@ut.ac.ir

آدرس: دانشجوی کارشناسی ارشد، حقوق عمومی، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه تهران، تهران، ایران.

۱ مقدمه

روابط متقابل قوای حاکم نقش اساسی دارد. امروزه در جوامع مدرن، پارلمان به‌عنوان نماد جامعه مدنی، نقشی محوری در تحقق دموکراسی و نهادینه کردن ارزش‌های دموکراتیک در جامعه ایفا می‌کند و تحقق مردم‌سالاری و نمایندگی در نهاد پارلمان متبلور می‌گردد. کارآمدی بیشتر پارلمان‌ها در گرو انتخاب نمایندگان و تشکیل پارلمان از طریق سازوکاری منسجم است و یک سازوکار مطلوب، انتخاب نمایندگان به‌صورت حزبی است؛ به این معنا که نامزدهای نمایندگی از سوی احزاب سیاسی به مردم معرفی شده و پارلمان متشکل از نمایندگان حزبی باشد؛ بنابراین، بیشتر تاکید بر نقش احزاب در قالب نمایندگی پارلمان و ساماندهی ایشان در روند نظارت درونی است تا سایر کارکردهای احزاب در خارج از پارلمان.

از این رو، این مقاله با روش توصیفی تحلیلی و با تکیه بر اسناد معتبر کتابخانه‌ای، به دنبال پاسخ به این پرسش است که احزاب سیاسی چه نقشی در کیفیت اعمال نظارت سیاسی پارلمان بر دولت دارند. این نقش در قالب تاثیر ایشان بر کاربست تعدادی از مهم‌ترین ابزارهای نظارت سیاسی پارلمان و با نگاهی تطبیقی مورد بررسی و تدقیق قرار می‌گیرد. علت انتخاب ابزارهای آتی از میان موارد متعدد نظارتی، وجه کاربردی بودن آنها نسبت به سایر ابزارها و نیز شایع و مشترک بودنشان در اکثر نظام‌های سیاسی است، البته برخی از عناوین مطروحه خود مشتمل بر چند ابزار می‌شوند.

اگرچه آثار زیادی در مورد احزاب سیاسی با نگاه به ابعاد مختلف آن به رشته تحریر درآمده، مانند «فقه و حکمرانی حزبی» (فیرحی، ۱۳۹۷) و «احزاب سیاسی و نظام‌های حزبی» (نوذری، ۱۳۸۱)، که البته بیشتر آثار در حوزه حزب در چهارچوب و با ادبیات علوم سیاسی نگاشته شده‌اند، درخصوص موضوع حقوقی این مقاله پیشینه مستقیمی یافت نشد در این رابطه می‌توان به کتاب «شرحی بر قانون احزاب»

توازن، تعادل و نحوه تعامل سه قوه در نظام تفکیک قوا امری مهم و حیاتی در کارایی و پویایی یک نظام سیاسی است و محققان زیادی در این باره تحقیق کرده‌اند. در این زمینه رابطه میان قوای مجریه و مقننه به دلیل حوزه وسیع اجرا و تقنین از اهمیت زیادی برخوردار است. در نظام‌های سیاسی مختلف با توجه به نوع و ساختار آن نظام سیاسی و عوامل دخیل در آن، هر کدام از دو قوه روش‌های خاصی برای اعمال نظارت و تاثیرگذاری بر دیگری به عنوان نظارت برون قوه ای (راسخ، ۱۴۰۰: ۱۹) در اختیار دارد که از طرق گوناگون قابل اعمال است. یکی از مهم‌ترین آنها، نظارت سیاسی نمایندگان مردم در پارلمان بر دولت است که به عنوان یکی از ابزارهای کنترل قدرت قوه مجریه شناخته می‌شود. این ابزارهای نظارت پارلمانی در میزان و شدت عمل، متفاوت از یکدیگرند و عوامل بیرونی نیز می‌توانند بر آن تاثیر بسزایی بگذارند؛ از جمله آن عوامل احزاب سیاسی هستند.

حزب سیاسی، انجمنی آزادانه از افراد است که یکی از اهداف آن ابراز اراده سیاسی مردم از طریق تلاش برای مشارکت و تاثیرگذاری بر اداره کشور و دستیابی به قدرت است.^۱ (کروتی و دیگران، ۱۳۹۵: ۱۸) (European commission for democracy through law, 2010: 8) وجود عناصری چون سازمان‌یافتگی، تشکیلات درونی، پشتوانه مردمی و حرکت حول قدرت سیاسی از لوازم تعاریف حزب سیاسی است. (حبیب نژاد، ۱۳۹۹: ۳۸۸) در واقع احزاب سیاسی نهادهای مهمی هستند که شهروندان از طریق آنها خود را برای مشارکت در زندگی عمومی سازمان می‌دهند و در نتیجه، احزاب سیاسی در تسهیل یک فضای سیاسی متکثر و ارتقای دیدگاه‌های مختلف سیاسی بسیار موثرند. اهمیت احزاب سیاسی نه تنها در رقابت‌های سیاسی و انتخاباتی جلوه می‌یابد، بلکه در تنظیم و تعامل

۱. برای مشاهده سایر تعاریف نک: حبیب نژاد، ۱۳۹۷: ۳۷-۴۰

رفتارهای دولتی نظارت کنند. قدرت احزاب در خدمت مردم برای جلوگیری از عملکردهای خودسرانه دولت معرفی می‌شود و به‌همین دلیل، هیات‌های واسطه نیز عنوانی است که به احزاب اطلاق می‌گردد. (غمامی، ۱۳۹۲: ۳۳۰ / هاشمی، ۱۳۷۷: ۶۱) در واقع، نقش احزاب موافق، تامین مشروعیت افرادی است که برای اداره امور عمومی منصوب شده‌اند و در مقابل، اعضای احزاب مخالف به رصد رفتارهای دولتی که با آن مخالفند می‌پردازند و بنابراین، ممکن است بازیگران نظارتی معتبرتری در نظر گرفته شوند. (Griglio, E., 2020: 38) هم‌چنین در مقایسه با نمایندگان مستقل، احزاب دارای افق زمانی طولانی‌تری هستند که این امر میل آنها را به انجام فعالیت‌های نظارتی پایدار افزایش می‌دهد. (Braendle, Stutzer, 2010: 7) بر همین اساس، در خصوص ارتباط میان نظارت و دموکراسی می‌توان اشاره کرد که دموکراسی تنها به توانایی عملکردی دولت بستگی ندارد بلکه این امر که اقدامات دولت در معرض نظارت و بررسی قرار گیرد نیز بسیار مهم است. به عبارت دیگر، دموکراتیک بودن یک کشور، تحت تاثیر توانایی قانونگذار در نظارت بر دولت قرار می‌گیرد و این امر به موثرترین وجه توسط احزاب سیاسی منضبط، ساماندهی و عملی می‌گردد.

نکته دیگر آنکه سیستم حزبی در کشورهای مختلف یکسان نیست و با توجه به عواملی همچون کیفیت سلطه سیاسی و اقتصادی بر جامعه، کیفیت بهره‌مندی مردم از امکانات فرهنگی و اقتصادی جامعه، کیفیت استثمار و بهره‌برداری اقتصادی، نظام اداری و سیاسی و ... متفاوت خواهد بود. (یوسفیه، بی تا: ۱۱۱) به‌طور کلی می‌توان نظام‌های حزبی را به نظام‌های حزبی در سیستم‌های رقابتی و نظام‌های غیررقابتی^۱ دسته‌بندی کرد. در نظام‌های رقابتی، امکان ائتلاف احزاب وجود دارد که

(حبیب‌نژاد، ۱۳۹۷) اشاره کرد که با تمرکز بر قانون احزاب، ابعاد حقوقی فعالیت آنها در ایران تبیین شده‌است. هم‌چنین مقاله «کارکرد احزاب سیاسی در تنظیم روابط قوای حاکم؛ مطالعه تطبیقی نظام‌های انگلستان، آمریکا و ایران» (هریسی‌نژاد، ۱۳۹۷)، نقش احزاب در دامنه وسیعی را شرح داده که به تنظیم روابط قوا پرداخته‌است و وجه تمایز پژوهش حاضر تمرکز بر کارویژه احزاب در بخش نظارت سیاسی پارلمان و نیز توجه به قوانین موجود ناظر بر احزاب و پارلمان خواهد بود. مهمترین وجه تمایز این مقاله نسبت به آثار گفته شده تمرکز بر نقش احزاب در نظارت پارلمانی می‌باشد که در آثار قبلی به عنوان یک کارویژه‌های پارلمانی حزب و یکی از نقش‌های حزب در تنظیم قدرت سیاسی مورد توجه قرار نگرفته است

در این مقاله، نگارندگان طی سه فصل به ارائه مطالب می‌پردازند. در بخش اول اهمیت و جایگاه احزاب در سپهر قدرت سیاسی مطرح می‌گردد، بخش دوم به رابطه احزاب و پارلمان اختصاص دارد و در بخش سوم، احزاب و اعمال ابزارهای نظارتی پارلمان مورد بررسی قرار می‌گیرد.

۲ جایگاه احزاب سیاسی در دموکراسی

احزاب سیاسی پویا و سیستم‌های حزبی موثر، در نظام‌های مردم‌سالار یکی از مظاهر بارز دموکراسی به حساب می‌آیند و برای توسعه سیاسی بلندمدت در دموکراسی‌های نوظهور ضروری‌اند و در واقع آزادی احزاب در کنار سایر آزادی‌های فردی و سیاسی به‌عنوان مکمل یکدیگر، ابزار اصلی توسعه و پیشرفت و در عین حال هدف اولیه آن نیز هستند. (سن، ۱۳۸۱: ۴۸)

نظارت از مبانی عمده فعالیت احزاب است و نمایندگان پارلمانی آنها غالباً وظیفه دارند که بر

آن مشخص است، الگوی رقابتی عبارت است از نظام سیاسی دموکراتیک و رقابتی که به دلیل وجود فضای باز سیاسی

^۱ در یک تقسیم کلی، نظام‌های سیاسی به دو دسته رقابتی و غیررقابتی دسته‌بندی می‌شوند. همانطور که از اسم

است- تحقق نپذیرفت و این مسیر ادامه پیدا نمود و احزاب نتوانستند با مردم ارتباط وثیقی پیدا نمایند و حتی علیرغم اختصاص يك اصل قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران (اصل بیست و ششم) به موضوع حزب و تحزب، همچنان فقدان احزابی قوی و با برنامه و مبتنی بر اراده طبقات مردم حس می گردد که البته نظام انتخاباتی غیر حزبی ما هم میتواند در این آسیب ها نقش عمده ای داشته باشد. (ر.ک سید احمد حبیب نژاد، ۱۳۹۹: ۳۸۷-۳۹۱)

۳ احزاب سیاسی و پارلمان

احزاب سیاسی نهادهای بسیار مهمی هستند که باتوجه به نوع تفکیک قوای حاکم در رژیم های گوناگون، نقش متفاوتی در تنظیم روابط قوا خواهند داشت. البته این نقش به اقتضا عوامل دخیل می تواند پر رنگ یا کم فروغ باشد؛ مثلا در برخی نظام ها تا حدود زیادی به عرف اساسی حاکم نیز بستگی دارد. از جمله در انگلستان که عرف اساسی در تنظیم روابط قوا بایکدیگر و اثرگذاری احزاب در این زمینه بسیار موثر است. (حبیب نژاد، عامری و حسینی، ۱۴۰۰: ۱۱۹) اما به طور کلی قانون گذاری و نظارت، از سویی به عنوان مهم ترین کارویژه های پارلمان و از سوی دیگر به عنوان مولفه های حکمرانی خوب مطرح هستند. اینگونه نظارت می تواند در قالب های مختلفی انجام پذیرد که عبارتند از ۱. نظارت اولیه به عنوان یکی از مسئولیت های قانونگذار به نمایندگی از شهروندان، ۲. نظارت اجرایی برای اطمینان از اجرای صحیح سیاست های اعلام شده و سرانجام، نظارت سیاسی شامل بررسی انتقادی پیشنهادات و اقدامات قوه مجریه. (Braendle, Stutzer, 2010: 3) پارلمان با بهره گیری از روش هایی در حوزه قانون گذاری، بودجه و رویه های اداری به صورت سنتی عملکرد دولت را در راستای تعادل قوا تحت نظر می گیرد، هرچند امروز

خود شامل نظام چندحزبی، نظام دوحزبی و نظام حزبی مسلط می باشد. (دوورژه، ۱۳۵۷: ۳۴۷) نظام چندحزبی در نتیجه تنوع ایدئولوژی حاکم بر جامعه، طبقات اقتصادی موجود، نظام انتخاباتی کشور، عوامل تاریخی و شکاف های اجتماعی شکل می گیرد و نظامی است که در آن هیچ حزب بزرگ و قدرتمندی نتوانسته بیشترین درصد آرا را به خود اختصاص دهد. (ایوبی، ۱۳۷۹: ۲۴۷) طبق نظر برخی حقوقدانان، سیستم دوحزبی طبیعی ترین نوع نظام حزبی است و از مزیت ثبات و پایداری برخوردار است. (ایوبی، ۱۳۷۹: ۲۵۸) به عنوان مثال قدرت و استمرار نظام پارلمانی بریتانیا بر پایه ی نظام دوحزبی استوار است که در اختیار حزب کارگر و حزب محافظه کار قرار دارد. این کشور با مشکل اکثریت در مجلس مواجه نیست و در نتیجه، تاکنون انتقاد جدی نسبت به نظام دوحزبی و برقراری نظام چندحزبی در این کشور دیده نمی شود. (عباسی، ۱۳۹۴: ۲۰) نظام حزبی مسلط هم که در موارد نادر در ساختار سیاسی کشورها ظهور پیدا می کند، نظامی است که در آن یک حزب به صورت متوالی قدرت را در دست گرفته و در انتخابات از رقیبان خود فاصله زیادی بگیرد. (ایوبی، ۱۳۷۹: ۲۶۱)

نکته قابل توجه آنکه احزاب باتوجه به گستردگی کارکردشان باید بتوانند میان اهداف اساسی خود از جمله مشارکت مسئولانه در نظارت بر دولت، محافظت از حقوق احزاب یا نمایندگان اقلیت و محدود ساختن فرصت های فساد، تعادل ایجاد کنند. در نهایت، احزاب سیاسی همچون پلی جامعه و دولت را به هم متصل می کنند، منافع عمومی را نمایندگی می کنند، شهروندان را در سیاست دموکراتیک وارد می کنند و از همه مهم تر می توانند محلی برای یکپارچگی اجتماعی و سیاسی ارائه دهند.

در خصوص احزاب در ایران نیز قابل توجه است احزاب از همان مشروطیت ناقص متولد شدند و ماهیت مطلوب تحزب - که شکل گیری از پایین به بالا

سیاسی، با یکدیگر رقابت کنند؛ اما در نظام های غیررقابتی تنها می توان از نظام تک حزبی سراغ گرفت. (ایوبی، ۱۳۷۹: ۴۲)

بیشتر نظام های حزبی پدید آمده اند و احزاب می توانند در پایه ساختاری نظام مند و عادلانه در جهت نیل به قدرت

ائتلاف‌های قدرتمندی تشکیل داد تا طرح موردنظر به قانون تبدیل شود.

البته از سوی دیگر این نکته منفی وجود دارد که در نظام پارلمانی که نخست‌وزیر برآمده از رای حزب اکثریت است، حزب می‌تواند مانع نظارت مؤثر گروه‌های پارلمانی بر دولت شود، مگر آنکه احزاب قدرتی برابر و نزدیک داشته باشند. (صالحیان، ۱۳۹۱: ۶۴) این مشکل در نظام نیمه‌پارلمانی و ریاستی وجود ندارد چراکه روند انتخاب نخست‌وزیر یا رئیس‌جمهور از لابی‌های مجلس نمی‌گذرد، هرچند در این نظام‌ها نیز ابزار اعمال فشار بر دولت بخصوص زمانی که حزب اکثریت اراده کند، از طرق دیگر میسر است.

۴ احزاب سیاسی و ابزارهای نظارت پارلمانی

ابزارهای سیاسی نظارت بر دولت به موارد متعددی تسری می‌یابد و تقسیم‌بندی‌های مختلفی به اعتبار معیارهای گوناگون قابل طرح است (راسخ، ۱۴۰۰: ۷۵) که برخی از مهم‌ترین آنها به لحاظ کارآمدی و کثرت کاربرد در نظام‌های حقوقی تبیین و مقایسه می‌گردد از جمله تقسیم‌بندی بر اساس مسئولیت دولت که مطابق با آن، برخی ابزارها مسئولیت خاصی را برای دولت به دنبال نداشته و بیشتر در جهت کسب اطلاع از عملکرد دولت صورت می‌گیرد؛ درحالی‌که برخی دیگر از ابزارها توأم با مسئولیت است و در مواردی حتی منجر به سلب منصب سیاسی از آنها می‌گردد.

۴/۱ نظارت اطلاعی و بدون مسئولیت دولت

این نوع نظارت -مانند تذکر یا سوال - جنبه کسب اطلاع از عملکرد دولت دارد و موجب سقوط کابینه و عزل مقامات دولت نخواهد شد، هرچند زمینه‌ساز اقدامات جدی و مؤخر پارلمان خواهد بود که در بخش دوم بیان می‌شود.

زمینه‌های دیگری نیز اضافه شده‌است. (Johnson & Talbot, 2007: 114)

از سوی دیگر از مهم‌ترین کارکردهای پارلمان، شأن قانون‌گذاری است. حوزه تقنین، اگر نگوییم مؤثرترین، یکی از مؤثرترین راه‌ها جهت نظارت بر دولت و سمت‌وسو دادن به فعالیت آن و نیز ایجاد سایر رویه‌های نظارتی است. از آنجاکه احزاب، نماینده افکار و سلیقه‌های متنوع درون جامعه سیاسی‌اند، هر یک به دنبال تصویب طرح و برنامه‌های از پیش اعلام‌شده خود و پیگیری تحقق آن هستند، این امر در نظام‌های چندحزبی نمود بیشتری دارد. (ایوبی، ۱۳۷۹: ۲۵۸) این تکرر هرچند از باب تضارب آرا و طرح مجدانه ایده‌های جدید و متنوع مثبت است اما ممکن است به فقدان ثبات و پایداری مسیر سیاسی حاکمیت بینجامد، امری که در نظام‌های دوحزبی کمتر اتفاق می‌افتد.

از دیگر مسائل مهم حوزه ایفای نقش تقنینی و نظارتی احزاب در پارلمان، نفوذ آنها بر گروه‌های پارلمانی است. این گروه‌ها لزوماً همسو و برآمده از احزاب موجود در پارلمان نیستند (زارعی، ۱۳۸۴: ۲۱۳) و می‌توانند با شخصیت حقوقی مستقل، در قالبی که آیین‌نامه داخلی مجالس برای آنها تعیین کرده، تحت رهبری یک فرد اهداف خود را پی‌گیرند. از این رو بسیاری از این گروه‌ها با اعضای از احزاب مختلف یا مستقل تشکیل می‌شوند. با این حال، اعضای این گروه‌ها در تلاشند تا در عین فعالیت در گروه‌های تخصصی، به اهداف حزبی خود نیز پایبند بمانند چراکه حمایت حزبی خود را در راستای انتخاب مجدد به سمت نمایندگی و برخورداری از سایر مزایای حزب نیاز دارند. (هریسی‌نژاد، ۱۳۹۲: ۵۲) تأثیر احزاب بر گروه‌های پارلمانی بسیار زیاد است، به خصوص در نظام‌های پارلمانی، احزابی که حائز اکثریت در مجلس هستند گروه‌های مزبور را مطابق میل خود ساماندهی می‌کنند. این تأثیر بر نمایندگان بدون حزب و مستقل بیشتر است زیرا می‌توان آنها را در خدمت اهداف حزب در مجلس به خدمت گرفت و

۴۱/۱ تذکر به مثابه ابزار نظارت پارلمانی و نقش احزاب در آن

تذکر را می‌توان یکی از ابزارهای خفیف و مقدماتی در نظارت بر قوه مجریه به حساب آورد. با این توضیح که حق تذکر برای نماینده و پاسخ ارائه‌شده می‌تواند مقدمه‌ای برای نظارت بر سیاست‌های عمومی، برنامه‌های دولت و ارزیابی عملکرد مسئولان به‌شمار آید. (هریسی‌نژاد، ۱۳۹۲: ۳۴) نمایندگان احزاب مختلف می‌توانند در مواردی که متوجه نقائص و کمبودها و یا شیوه‌های نادرست در مدیریت دولتمردان می‌شوند، به نخست‌وزیر و یا وزرا اطلاع داده و در جلسات علنی مجلس به آنان تذکر دهند تا بعدها دچار ابزارهای شدید نظارتی نگردند. (قاضی، ۱۳۸۳: ۵۳۳)

باتوجه به این موارد می‌توان گفت نمایندگان احزاب اقلیت، در استفاده از این ابزار نظارتی نقش برجسته‌ای دارند و می‌توانند از این طریق به تضعیف حزب حاکم بپردازند و یا بر تقویت حزب خود نزد افکار عمومی تاثیر بگذارند. بنابراین استفاده از این ابزار نظارتی نیز می‌تواند با اهداف گوناگونی صورت گیرد و منجر به نتایج مختلفی گردد از جمله اینکه به منظور جلوگیری از اقدامات بعدی نادرست باشد، در جهت اصلاح برنامه‌ها و سیاست‌های دولت قرار گیرد، تامین منافع عمومی و مصلحت همگانی را در بر داشته باشد و بر وجهه احزاب گوناگون تاثیر گذارد. قاعدتا استفاده از این ابزار و نتایجی که برجای می‌گذارد، در نظام‌های حقوقی و حزبی گوناگون، متفاوت خواهد بود.

به‌طور کلی ابزارهای نظارتی بدون طرح مسئولیت در نظام‌های پارلمانی فرصت خوبی را برای احزاب، به‌ویژه احزاب مخالف فراهم می‌سازد تا با به چالش کشیدن سیاست‌گذاری‌ها و جلب افکار عمومی بر عملکرد کابینه تاثیرگذار باشند. (هریسی-نژاد، ایزدی و چلبی، ۱۳۹۷: ۴۰) بنابراین استفاده از ابزار تذکر در راستای حمایت از منافع احزاب خود و آسیب زدن به احزاب مقابل، برجسته به‌نظر می‌رسد. در انگلستان، احزاب سیاسی از امکانات و

ابزارهای نمایندگی خود در راستای منافع خود بهره می‌گیرند و از جمله از طرح تذکر جهت تاثیرگذاری بر روند سیاست‌ها و عملکردهای دولت استفاده می‌کنند. با این توضیح که نمایندگان حزب اکثریت پارلمان، در صورت انحراف دولت از سیاست‌های حزبی با طرح تذکر می‌توانند دولت را متوجه کجروی خود کنند و مخالفت خود را از این طریق اعلام نمایند که در بسیاری از موارد دولت به دلیل نیاز به حمایت اکثریت به خواسته‌های آنان توجه کرده یا آنها را اقناع می‌کند. نمایندگان احزاب مخالف یا اقلیت هم می‌توانند با طرح تذکر، دولت را متوجه خواسته‌های خود کنند و از این ابزار به‌عنوان حربه فشار بر دولت استفاده کنند. هم‌چنین احزاب مخالف می‌توانند با مخاطب قرار دادن افکار عمومی، نقص‌ها و مشکلات امور اجرایی را مطرح نموده و نقش مهمی در سرنوشت حزب خویش و رقیب داشته باشند. (هریسی‌نژاد، ایزدی و چلبی، ۱۳۹۷: ۴۰) برای مثال در انگلستان در قضیه اشغال عراق توسط دول غربی که انگلستان هم یکی از آنها بود، اقلیت محافظه‌کاران در مجلس عوام توانست تا حدود زیادی اعتبار و مشروعیت تصمیم سرمداران حزب حاکم کارگر را زیر سوال ببرد و در انتخابات پارلمانی بعدی نیز اثرات تذکرات و انتقادات اقلیت مشهود بود.

۴۱/۲ کارکرد احزاب در سوال به مثابه ابزار نظارت پارلمانی

سوال، یکی از ابزارهای نظارتی مناسب برای برقراری گفتگویی موثر میان مجلس و قوه مجریه است که می‌تواند اهداف و کارکردهای گوناگونی را دربر داشته باشد؛ (هاشمی، ۱۳۷۷: ۲۰۹) از جمله اینکه سوال ممکن است برای کسب اطلاعات و یا به‌منظور اعمال فشار بر دولت مطرح شود. به عبارت دیگر، سوال سازوکاری است که نمایندگان با استفاده از آن می‌توانند از هیات دولت توضیحاتی در مورد عملکرد، تصمیمات و مصوبات آنها بخواهند و یا از دولت بخواهند که موضع خود را درباره یک مساله

(1988, Richards and Ryle / 77- 82: 1988) سوالات ممکن است به دو شیوه مطرح گردند: سوال شفاهی و سوال کتبی. مهم‌ترین، معمول‌ترین و موثرترین ابزار نظارت نمایندگان مردم بر هیات دولت، سوالات شفاهی است. (هریسی‌نژاد، ۱۳۹۲: ۵۴) در واقع حقوق احزاب اقلیت از طریق ایجاد رویه‌های خاص در آیین‌نامه داخلی مجلس تضمین شده، از جمله آنکه رهبر حزب مخالف در اعلام نظر هنگام سوال از نخست‌وزیر حق تقدم دارد و نیز به همین منظور تعداد جلسات مشخصی برای ابراز نظر احزاب اقلیت اختصاص داده شده (عباسی، ۱۳۹۴: ۶۱) که امری در راستای عدالت رقابت پارلمانی احزاب ارزیابی می‌گردد. روزهای اقلیت نیز در جهت تضمین حقوق مخالفان یا اقلیت پارلمانی در آیین‌نامه داخلی مجلس عوام پیش‌بینی شده است که برای مثال بر اساس آن، در مباحثات و مذاکرات پارلمانی که رئیس مجلس مطرح می‌کند، به مخالفان حق اظهار نظر داده می‌شود. همچنین هنگام سوال از نخست‌وزیر درباره امور تجاری و بازرگانی، به رهبر مخالفان حق تقدم در اعلام نظر داده می‌شود. (عباسی، ۱۳۹۴: ۶۲)

سوالات شفاهی به منظور تحصیل اطلاعات یا اصرار برای انجام کاری، توسط مجلس نمایندگان و در مواردی توسط مجلس لردها مطرح می‌گردند و غالباً به صورت کتبی پاسخ داده می‌شوند. سوال کتبی در انگلستان به دو صورت مطرح می‌گردد: سوال کتبی عادی و سوال مطرح شده برای دریافت پاسخ در روز معین.

در فرانسه دو نوع سوال شفاهی وجود دارد که یکی بدون مذاکره و دیگری همراه با مذاکره است. در سوال شفاهی بدون مذاکره، بدون مشارکت احزاب و گروه‌ها، سوال توسط نماینده سوال‌کننده مطرح شده و توسط وزیر پاسخ داده می‌شود اما در سوال شفاهی همراه با مذاکره، احزاب و گروه‌های سیاسی با توجه به تعداد اعضای خود، فرصت سخنرانی و طرح سوال دارند. به نظر می‌رسد مشارکت احزاب و گروه‌های سیاسی مختلف در

خاص یا به‌طور کلی در مورد مسیر سیاسی خود شرح دهد.

سوال نیز مانند سایر ابزارها در نظام‌های گوناگون، جایگاه و شرایط مختلفی را به خود اختصاص می‌دهد. به‌طور کلی مسئولیت سیاسی وزرا در قبال پارلمان، عامل اصلی تحقق نظام پارلمانی است و از این حیث با نظام‌های ریاستی تفاوت پایه‌ای دارد. (قاضی، ۱۳۸۳: ۴۵۴) احزاب سیاسی نیز در اعمال این نظارت موثرند و نمایندگان پارلمان در قالب احزاب سازماندهی شده به نظارت بر قوه مجریه از طریق ابزارهای گوناگون از جمله سوال می‌پردازند. در نظام‌های پارلمانی، از مهم‌ترین کارکردهای حزبی، نظارت احزاب سیاسی بر عملکرد مسئولان دولتی از طریق پارلمان است. سوال نمایندگان از وزیر، یکی از شیوه‌های مهم کسب اطلاعات از چند و چون مسائل اجرایی و مآلا کنترل قوه مجریه در نظام‌های پارلمانی است (قاضی، ۱۳۸۳: ۵۳۴) و در هر مورد که نمایندگان از وزیر مسئول درباره یکی از وظایف وی سوال کنند، وی موظف است در مجلس حاضر شده و به سوال مطروحه پاسخ دهد. (هریسی‌نژاد، ۱۳۹۲: ۳۵)

هرچند که افراد نماینده ابتکار طرح سوال را برعهده دارند اما تشریفات طرح سوال از طریق مجالس قانون‌گذاری، نشان‌دهنده آن است که سوالات مطروحه آثار سیاسی جمعی به‌جای می‌گذارد و ارتباطی فعال میان قوای مجریه و مقننه برقرار می‌کند. (هاشمی، ۱۳۷۷: ۲۰۹) این امر که ابتکار طرح سوال برعهده نمایندگان است، نقش موثر احزاب را نشان می‌دهد چراکه نمایندگان در بیشتر موارد سوالات خود را مطابق رهنمودهای حزب متبوع خود مطرح می‌کنند.

در مجالس قانون‌گذاری که با الگوبرداری از پارلمان انگلستان شکل گرفته‌اند، طرح سوال از ابزارهای مهم نظارت پارلمانی است. در انگلستان هر یک از وزرا هرچند هفته یک‌بار، نوبت حضور در مجلس نمایندگان را به دست می‌آورند و نخست‌وزیر نیز هر دو هفته در مجلس حضور می‌یابد. (Irwin,

در کانادا با نظامی چندحزبی، زمان اختصاص داده شده به احزاب برای طرح سوال سازمان یافته است. اساساً زمان سوال در مجلس عوام کانادا از نظر ساختاری شبیه به زمان سوال در انگلستان است اما از چند جهت تفاوت‌هایی دارد. از جمله اینکه در کانادا هیچ الزامی وجود ندارد تا سوالات شفاهی از قبل ارسال شود هرچند در عمل برخی از نمایندگان ممکن است سوالات خود را از قبل به وزرا اطلاع دهند. (Marleau and Camille, 2000: 415) دومین تفاوت مهم میان سیستم‌های بریتانیایی و کانادایی در این است که در کانادا همه وزرا در زمان سوال در مجلس حضور می‌یابند مگر در مواردی که تعهدات رسمی دیگر آنها را منع کند. سوالات نسبت به وزیر خاصی خطاب نمی‌شود و هر یک از وزرا می‌تواند به سوالات مطرح‌شده پاسخ دهد. اصولاً از سوی حزب حاکم سوالات ناخوشایند یا چالش برانگیزی مطرح نمی‌شود و نمایندگانی که به حزب خاصی تعلق ندارند نمی‌توانند وزیری را مجبور به پاسخگویی به یک سوال خاص کنند. (Ibid, 442) از نظر رویه‌ای زمان سوال به‌گونه‌ای تنظیم‌شده که به احزاب مخالف فرصت بیشتری برای طرح سوال داده می‌شود؛ به‌طور معمول سه سوال ابتدایی به حزب مخالف اصلی اختصاص می‌یابد و سایر احزاب مخالف می‌توانند یک یا دو سوال را متناسب با سازماندهی احزاب مطرح کنند. اختصاص زمان‌های خاصی برای بررسی پیشنهادات ارائه‌شده توسط مخالفان در ایتالیا نیز در همین راستا است. جدول زیر به‌نحو کامل‌تری در این مورد قابل ارائه است. (با استفاده از زارعی، بهنیا، ۱۳۸۵: ۲-۱۳)

بحث‌هایی که مربوط به طرح سوال است می‌تواند در روشن شدن و افشای بسیاری از ابهامات و نیز ارائه پاسخ مناسب از سوی کابینه مفید باشد و وزرا را وادار به ارائه پاسخ دقیق و بی‌شائبه نماید. (English website of the French National Assembly. Para 5) سوال کتبی نیز در واقع دنباله‌ای از سوال شفاهی است که در صورت کمبود وقت برای طرح سوالات شفاهی و یا نیاز به دریافت پاسخ شفاهی، به آنها به‌صورت کتبی پاسخ داده می‌شود. در برخی سوالات شفاهی از نخست‌وزیر و وزرای کابینه، ماهیت انتقادی پارلمان بیش از هر زمان دیگری نمایان می‌گردد و اعضای احزاب مخالف دولت، اغلب سوالاتی در راستای حمایت از اهداف حزب خود مطرح می‌کنند. بیشتر این سوالات با هدف استحکام انتقادهای حزب خود علیه دولت حاکم است و کمتر می‌توان انتظار جمع‌آوری اطلاعات صریح و روشن داشت. (Silk & Walters, 1998: 186-188) سوال از نخست‌وزیر چون جنبه عمومی دارد، امکان به چالش کشیدن سیاست‌های دولت را برای اقلیت فراهم می‌کند. در نظام‌های پارلمانی، دولت و شخص نخست‌وزیر به‌طور دائمی تحت نظارت اقلیت قرار می‌گیرند. در فرانسه نیز سوال از دولت مانند یک کنفرانس مطبوعاتی با حضور نخست‌وزیر و تمام وزرا برگزار می‌گردد و در آن نمایندگان همچون خبرنگاران سوالات خود را مطرح می‌کنند. به‌دلیل محدودیت زمانی جلسه طرح سوال، به تناسب به گروه‌های مختلف پارلمانی زمان اختصاص داده می‌شود. (هریسی‌نژاد، ۱۳۹۲: ۵۴)

کشور	هدف	شرایط طرح	استثنائات	دامنه شمول	شیوه طرح	سایر توضیحات
انگلستان	تحصیل اطلاعات یا اصرار برای انجام عملی	<p>– واضح، عدم گستردگی، با پایه و اساس</p> <p>– پرسشگر: نمایندگان (تا حداکثر دو سوال در روزهای مربوط)</p> <p>پاسخ‌دهنده: وزرای مشاور دولتی یا برخی نمایندگان</p>	<p>– موضوعات مربوط به رفتار دادگاه‌ها (به منظور تضمین دادرسی عادلانه)</p> <p>– موضوعات منجر به افشای اطلاعات سری یا تضرر منافع عمومی</p> <p>– موضوعات مربوط به خانواده سلطنتی و کلیسا، سوالات اهانت‌آمیز، سوالات مربوط به پرونده‌های حقوقی قبل از صدور حکم</p>	<p>مستقیماً مربوط به اموری که در صلاحیت معاون وزیر است</p>	<p>– شفاهی: غالباً پاسخ به صورت کتبی</p> <p>– کتبی: شامل دو نوع (سوالات کتبی عادی، سوالات مطرح‌شده برای دریافت پاسخ در روز معین)</p>	<p>علاوه بر موارد مطرح‌شده مربوط به مجلس عوام انگلستان، مجلس لردها نیز می‌تواند از ابزار سوال استفاده نماید. البته تعداد سوالاتی که در این مجلس مطرح می‌گردد به مراتب کمتر از سوالات مجلس عوام است.</p>

<p>نوع خاصی از سوال شفاهی با عنوان سوال از دولت وجود دارد که همچون کنفرانس مطبوعاتی است که به صورت پخش مستقیم از شبکه رسمی و با حضور نخست‌وزیر و وزرا برگزار می‌شود. تعداد سوالات قابل طرح در این جلسه به تناسب میان گروه‌های پارلمانی تقسیم می‌گردد.</p>	<p>– کتبی: بدون مذاکره در مجلس و صرفاً با انتشار در روزنامه رسمی (اگر پاسخ داده نشد یا پاسخ قانع‌کننده نبود، می‌توان همان سوال را به صورت شفاهی طرح نمود). – شفاهی: شامل دو نوع (بدون مذاکره که صرفاً طراح سوال و وزیر پشت‌تربییون می‌روند، با مذاکره که به هر گروه پارلمانی متناسب با تعداد اعضایش فرصت سخنرانی داده می‌شود).</p>		<p>اخذ توضیحات در مورد عملکرد، تصمیمات و مصوبات هیات دولت</p>	<p>پرسشگر: هر نماینده پاسخ‌دهنده: وزیر</p>	<p>محدودیتی وجود ندارد ولی معمولاً راجع به مصوبه دولتی است.</p>	<p>فرانسه</p>
<p>پرسش‌های فوری، مشخص شده و در آغاز زمان پرسش قرائت می‌گردند. اگر در همان موضوع سوالات دیگری نیز صورت گرفته باشد مطرح می‌شوند</p>	<p>طرح سوال توسط نمایندگان و درخواست پاسخ به صورت کتبی یا شفاهی (امکان طرح تا دو سوال تکمیلی در سوالات شفاهی)</p>	<p>مستقیم یا غیرمستقیم در حیطه صلاحیت‌ها و اختیارات دولت</p>		<p>پرسشگر: هر عضو بوندستاگ (حداکثر دو پرسش در طول یک هفته) پاسخ‌دهنده: دولت فدرال</p>		<p>آلمان</p>

	_ شفاهی _ کتبی (هنگامی که پاسخگویی نیاز به ارائه آمار و توضیحات مفصل داشته باشد، سوال و پاسخ به صورت کتبی مطرح می-شود.)	_ درخصوص سوالات شفاهی، شامل پنج محور سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی و عمومی _ درخصوص سوالات کتبی، شامل حداکثر پانزده موضوع		پاسخ‌دهنده: هر یک از مقامات یا صاحب - منصبان دولتی		آفریقای جنوبی
اختصاص زمان بیشتری به احزاب مخالف نسبت به احزاب موافق برای طرح سوال	-عدم الزام به ارسال سوالات شفاهی قبل از طرح در مجلس -الزام وزرا به حضور در مجلس در زمان طرح سوال			پاسخ‌دهنده: هر یک از وزرا، عدم خطاب سوال نسبت به وزیر خاصی	نظارت و تحصیل اطلاعات	کانادا

Report, 2017: 50) حق تحقیق و تفحص برای مجلس در تمام امور قابل اعمال است. کمیسیون-های تحقیق معمولاً به صورت مقطعی و با تعیین موضوع خاص در حوزه معین تشکیل شده و پس از پایان تحقیقات با اعلام نتیجه منحل می‌شوند. گزارش این هیات‌ها منشا اثرات سیاسی و گاه قضایی است، بخصوص زمانی که به لحاظ قانونی ضمانت اجراهای موثر برای گزارش پیش‌بینی شده باشد. (See LKouroutakis, 2017) قرائت و ارائه گزارش تحقیق و تفحص در پارلمان به صورت علنی ابزار فشار موثری بخصوص در دست احزاب مخالف جهت نظارت بر دولت است. (موسی زاده، ۱۳۹۳: ۴۷۳) همچنین تشکیل جلسات استماع عمومی از مقامات و سایر افراد دخیل در حین و متعاقب تحقیقات به جمع‌آوری دقیق اطلاعات و شواهد کمک شایانی می-کند (Yamamoto, 2007: 230) (Shaw, 1998: 230)

۴،۱،۳ کمیسیون‌های ویژه به مثابه ابزار نظارتی چند وجهی احزاب

تشکیل کمیسیون‌های ویژه عموماً مقطعی و گاه دائمی به دنبال شکایت‌های مردمی یا گزارش‌های واصله و به منظور تحقیق و تفحص، یکی از مهم‌ترین و موثرترین ابزارهای پارلمان برای بررسی عملکرد دولت‌هاست. امری که در کشورهای مختلف دارای عناوین متفاوت و گاه ترکیبی از ابزارهای نظارتی پارلمان است. تاثیر بررسی موردی مشکلات قوه مجریه از سوی کمیسیون‌ها بر حسن جریان امور، امر مهمی است که کم‌وبیش در بیشتر پارلمان‌ها جریان دارد. (عمید زنجانی، ۱۳۸۴: ۱۶۷) این کمیته‌ها در روند تحقیقات به اطلاعات وسیعی از افراد و نهادها دست پیدا می‌کنند که وجه تمایز و اقتدار ایشان از سایر کمیسیون‌هاست (Griglio, 2020: 97) (IPU and UNDP, Global Parliamentary

کمیسیون را درک کنیم. قوانین و رویه‌های تحقیق-وتفحص توسط خود کمیسیون تصویب و اجرا می-شود، هرچند در مجموع از قوانین بالادستی کنگره در این حوزه تبعیت می‌کنند. از سوی دیگر اکثریت کمیسیون نیز از گروه هم‌حزب رئیس هستند. این عوامل می‌تواند موجب شود که کمیسیون در خدمت منافع و اهداف حزب اکثریت قرار گیرد.

در بریتانیا کمیته‌های نظارتی در هر دو مجلس لردها و عوام تشکیل می‌شوند، این کمیسیون‌ها در تعداد بالا در مجلس عوام مسئولیت نظارت بر دپارتمان‌ها و امور اداری بخش‌های مختلف دولت را برعهده دارند و اگرچه در عملکرد و اختیارات شبیه کمیته‌های موقتی تحقیق هستند، اما در طول دوره نمایندگی فعالیت می‌کنند. در مجلس لردها دو نوع اصلی از کمیته‌های منتخب وجود دارد: کمیته‌های "دائمی" که در هر پارلمانی برای پوشش موضوعات وسیع تشکیل می‌شوند و کمیته‌های تحقیق ویژه که یک موضوع خاص فعلی را بررسی کرده و کار خود را در مدت یک سال به پایان می‌رسانند. گزارشات و توصیه‌های کمیسیون‌ها معمولاً مورد توجه دولت است تا مطابق آن عمل کند. کیفیت انتخاب اعضا نیز ارتباط زیادی با ترکیب احزاب در پارلمان دارد. به‌نحوی که در قدم اول، ریاست هر کمیسیون نظارتی به روسای احزاب پیشنهاد می‌شود و در صورت عدم توافق طی مدتی مشخص، کار به رای-گیری در مجلس کشیده می‌شود.

البته در سال‌های اخیر تغییراتی در نحوه انتخاب روسای کمیسیون‌ها از طریق طی یک روند دموکراتیک‌تر در مجلس عوام ایجاد شده که استقلال و قابلیت آنها را افزایش داده است. (Kelso, 2016: 123) با این‌همه، با لحاظ قدرت روسا و نیز اعضای کمیسیون در تحقیق و تفحص و نیز جمع‌آوری شواهد و ادله مورد نیاز و برخورداری از امکانات مختلف، گاهی امکان استفاده از این شواهد محدود می‌شود؛ چراکه ملاحظات سیاسی و حزبی بر آنها سایه می‌افکند و این مسائل موجب کاهش اعتماد عمومی به پارلمان در بریتانیا شده است. (Geddes,

30) که بر قدرت و نفوذ آنان می‌افزاید. کمیسیون‌ها متشکل از گروه‌های مختلف در پارلمان است که ترکیب آنها می‌تواند تاثیر زیادی بر عملکردشان بگذارد. این امر بخصوص در مورد گروه اقلیت و اپوزیسیون در پارلمان می‌تواند مورد بیشترین بهره-برداری قرار گیرد و اقلیت را در امر نظارت بر بخش-های مختلف دولت به بهترین نحو یاری کند و اهرم فشار بر دولت و حتی اکثریت رقیب در مجلس گردد.

در ایالات متحده پنج نوع جلسه استماع کمیته‌ها وجود دارد که از جمله می‌توان به جلسات استماع کنگره برای ارزیابی و نقد مقامات اجرایی اشاره کرد، همچنین جلسات استماع نظارتی به‌عنوان نظارت پسینی بر تخلفات مقامات توسط کمیته‌های دائمی در کنار نقش قانون‌گذاری آنها، تشکیل می‌شود. (زارعی، ۱۳۸۹: ۴۲) (Oleszek, 2019: 90) در واقع، کمیسیون‌های تحقیق در سنا و مجلس نمایندگان از اختیارات وسیعی برخوردارند و می‌توانند با ابزارهای مختلف و تشکیل جلسات استماع از افراد دعوت کرده و اطلاعات لازم را کسب کنند و حتی در صورت عدم حضور فرد ضمانت اجراهای قانونی اعمال کنند. (قاضی، ۱۳۹۶: ۲۶۰)

کمیته ویژه سنا با هدفی مشخص به‌طور موقت تشکیل می‌شود. شیوه تعیین اعضا تابع قواعد مجلس سنا و قوانین حزبی است. در سال‌های اخیر کنفرانس‌های درون‌حزبی، رهبران و اعضا کمیسیون-ها را انتخاب می‌کنند. با این توضیح که هر حزبی که کرسی‌های بیشتری در سنا داشته باشد به همان نسبت در کمیسیون‌ها هم در اکثریت خواهد بود و به‌طور سنتی اعضای ارشد حزب اکثریت، ریاست کمیته‌ها را برعهده می‌گیرند. وضعیت در مجلس نمایندگان نیز به همین منوال است و اعضای کمیسیون از طریق رای‌گیری حزبی مشخص می-شوند که ترکیب آنها نمونه کوچک‌شده‌ی ترکیب نصاب دو حزب رقیب در مجلس است.

تاثیر روابط حزبی بر ترکیب کمیسیون تحقیق، زمانی اهمیت می‌یابد که نقش قدرتمند رئیس

ارائه می‌دهد تا در مجلس به رای گذاشته شود و در صورت تصویب، مراحل انجام آن آغاز گردد. با وجود پیش‌بینی این ابزارها در قوانین، به دلیل اینکه نظام حزبی در کشور ما به درستی شکل نگرفته است، احزاب در این فرآیندها نقش موثری ایفا نمی‌کنند.

۴،۲ نظارت توأم با مسئولیت

این نوع نظارت در صورت جریان یافتن به صورت جدی موقعیت مقامات و کابینه را به خطر می‌اندازد و مسئولیت سیاسی و گاه قضایی قابل توجه به-دنبال دارد.

۴،۲،۱ استیضاح و رای اعتماد در منظومه

نظارتی احزاب

استیضاح به معنای بازخواست مقام دولتی (رئیس کشور یا وزیر) به علت کوتاهی در اجرای سیاست‌های کلی اعلامی از سوی ایشان است (عباسی، ۱۳۸۸: ۷۴) که از سوی قوه مقننه یا دادگاه ذیصلاح برای تخلفات مرتبط اعمال می‌شود. (Britannica, 2021) استیضاح در نظام‌های پارلمانی معمول و مجری است هرچند در مدل‌های ریاستی نیز با ویژگی‌های خاص خود مطرح می‌گردد. استیضاح در واقع نوع سخت و شدید نظارت بر دولت است. در برخی کشورها در راستای نظارت دقیق‌تر، کمیسیون‌های تحقیق و شکایت توسط پارلمان تشکیل می‌شود (ابوالحمد، ۱۳۷۰: ۱۹۲) که خود سهم مهمی در شروع به استیضاح و به‌جریان افتادن آن دارند. آنچه به این ابزار اهمیت زیادی می‌بخشد، چگونگی کاربست آن توسط احزاب پارلمانی است. عملکرد و هماهنگی احزاب می‌تواند تاثیر ویژه‌ای در اعمال آن داشته باشد هرچند بر پیچیدگی‌های آن نیز می‌افزاید.

استیضاح در انگلیس می‌تواند ناشی از علل مختلفی باشد از جمله استیضاح غیرسیاسی که در پی شورش مسلحانه و اقدام مجرمانه علیه تاج-وتخت از سوی مقامات سلطنتی و لردها انجام شده و منجر به استیضاح توسط مجلس لردها می‌گردد، و استیضاح سیاسی که شامل مواردی چون فساد،

(300: 2018 اینجاست که نقش روسای کمیسیون به‌عنوان نماینده احزاب برای اصلاح حرکت کمیته در ریل خود تعیین‌کننده است.

در آلمان نیز کمیسیون تحقیق (committee of inquiry) می‌تواند با رای یک‌چهارم نمایندگان مجلس عوام (بوندستاگ) شکل بگیرد تا در موارد خاصی، سوءمدیریت و سوءرفتار احتمالی سیاستمداران را مورد بررسی و تحقیق قرار داده و نتایج آن را به مجمع عمومی مجلس ارائه دهد و در صورت نیاز ادامه روند رسیدگی را به مقامات قضایی و اداری بسپارد. قدرت این نهاد در کسب اطلاعات و احضار شهود به حدی است که می‌تواند به حساس‌ترین اطلاعات طبقه‌بندی‌شده دست پیدا کند و همین امر گاهی موجب تقابل با نهادهای امنیتی آلمان شده است. (von Münchow, 2013: 52)

ترکیب کمیسیون تحقیقات در آلمان کاملاً بستگی به احزاب سیاسی حاضر در بوندستاگ دارد. هر حزب باید به میزان سهم خود در کرسی‌های مجلس، نماینده‌ای در کمیسیون داشته باشد و نمی‌توان حزبی را از این روند حذف کرد. احزاب نیز خود انتخاب می‌کنند که کدام نماینده را به این کمیسیون روانه کنند. به‌همین دلیل حمایت حزبی پشتوانه افراد منتخب در کمیسیون در برابر فشارها خارجی خواهد بود که نکته مثبتی به حساب می‌آید.

در ایران، حق تحقیق و تفحص در قانون اساسی به رسمیت شناخته شده و در آیین‌نامه داخلی مجلس نیز، سازوکار اعمال این حق با تشکیل هیات-های تحقیق و تفحص شرح داده شده است. با این توضیح که نخست، نماینده متقاضی تحقیق-و تفحص تقاضای خود را به هیات رئیسه مجلس تسلیم می‌نماید و هیات رئیسه نیز این درخواست را به کمیسیون تخصصی ذی‌ربط ارجاع می‌دهد تا ضمن بررسی، اطلاعات به‌دست‌آمده را به نماینده متقاضی اعلام نماید. در این مرحله، در صورت عدم اقناع نماینده، کمیسیون گزارشی حاوی دلایل ضرورت تحقیق و تفحص به هیات رئیسه مجلس

که مجلس نمایندگان فدرال (بوندستاگ) می‌تواند با اکثریت مطلق، رای به برکناری صدراعظم و کابینه دهد و پس از تعیین دولت جدید، آن را به رئیس-جمهور معرفی کند. پس هم رای عدم اعتماد به کابینه و هم انتخاب اعضای جدید نیاز به توافق احزاب بزرگ و کوچک پارلمان دارد که خود امر مشکلی است.

بنابراین، فقط مجلس فدرال (بوندستاگ) می‌تواند از ابزارهای استراتژیک، از جمله استیضاح عمده و سوالات جزئی و مقطعی که نشانگر نظارت کامل سیاسی است، برای پاسخگو کردن قوه مجریه استفاده کند؛ بر خلاف بوندسرات که بیشتر بر نظارت اداری متمرکز شده است (Griglio, 2020: 146) و به تبع کارکرد نظارت سیاسی احزاب محدودتر خواهد بود. استیضاح رئیس‌جمهور، توسط هر دو مجلس ممکن است و در صورت وقوع، دادگاه قانون اساسی در مورد آن تصمیم می‌گیرد. (اصل ۶۱ قانون اساسی آلمان)

استیضاح در ایالات متحده، اصولاً و به لحاظ ماهوی تا حدی متفاوت از چیزی است که در نظام-های پارلمانی و نظایر آنها صورت می‌گیرد؛ چراکه باتوجه به تفکیک مطلق قوا، کنگره نظارت سیاسی بر رئیس‌جمهور و وزرا از طریق رای اعتماد و استیضاح ندارد و استیضاح به نوعی ابزار قضایی محسوب می‌شود؛ اگرچه برخی صاحب‌نظران در آمریکا اساساً آن را رویه‌ای سیاسی می‌دانند تا حقوقی، یا حداقل سایر جنبه‌های آن را پررنگ‌تر از بعد حقوقی ارزیابی می‌کنند. (Broderick, 1974: 554)

به هر روی، استیضاح به درخواست دیوان عالی و یا راساً توسط کنگره، علیه مقامات دولتی به جریان می‌افتد و راه را برای محاکمه ایشان در دیوان عالی فدرال یا مجلس سنا باز می‌کند. با این حال تنها منحصر به ارتکاب جرائم نیست بلکه مواردی چون سوءاستفاده از اختیارات دولتی، به کار بردن امکانات عمومی برای مقاصد نامشروع یا شخصی و... را شامل می‌شود. (Cole, 2015: 11) بنابراین اگر

کوتاهی در وظایف محوله، سوءاستفاده از قدرت، خیانت در موازین سیاست خارجی و ... از سوی مقامات می‌باشد. (See Bowman, 2019: 46-49)

در نظام پارلمانی دوحزبی مثل انگلستان که احزاب تحت انضباط شدید حزبی قرار دارند و دولت برآمده از حزب اکثریت است، استیضاح به‌ندرت اتفاق می‌افتد آنهم در شرایطی که میان حزب اکثریت شکاف و اختلاف نظر جدی روی دهد. (هریسی‌نژاد، ۱۳۹۲: ۵۵)

در بریتانیا برکناری نخست‌وزیر با رای عدم اعتماد به رهبر حزب اکثریت که تصدی منصب نخست-وزیری را نیز به‌عهده دارد، ممکن است. بدین صورت که باید حداقل پانزده درصد از حزب اکثریت طی نامه‌ای رسمی در پارلمان اعلام کنند که به رهبری حزب اعتماد ندارند. همچنین پیشنهاد برگزاری انتخابات زودهنگام به‌منظور تحت فشار گذاردن نخست‌وزیر و کابینه می‌تواند از دو طریق مطرح شود. اول آنکه دو سوم مجلس عوام به این پیشنهاد رای مثبت دهند، (Kelly, 2013: 2) دوم استیضاح دولت که اگر از سوی پارلمان رای بی‌اورد ظرف ۱۴ روز باید کابینه جدید تشکیل شود و در غیر این صورت پارلمان منحل و انتخابات زود هنگام برگزار می‌شود.

در مقابل، در نظام‌های چندحزبی مثل آلمان و ایتالیا استیضاح تا حدی دستیافتنی‌تر است چراکه قدرت منحصر در دو حزب نیست و احزاب می‌توانند با تشکیل ائتلاف‌های کوتاه یا میان‌مدت و یا مقطعی، در راستای تامین منافع مشترک حزبی، مقامات دولت را استیضاح کنند؛ در عین حال، عوامل دیگری وجود دارند که عزل صدراعظم آلمان از طریق استیضاح یا سانسور دولت را سخت می‌کند؛ مانند تشریفات بسیار مشکل استیضاح. در واقع، ثبات دولت برای قانون‌گذاران ژرمنی از اهمیت زیادی برخوردار بوده است. البته این استیضاح با عنوان استیضاح سازنده یا عمده، کمی متفاوت از معنای کلاسیک آن است به گونه‌ای که به‌نظر می‌رسد روند رسمی‌ای برای استیضاح صدراعظم وجود نداشته باشد اما در اصل ۶۸ قانون اساسی آلمان مطرح شده

این امر چیزی از قدرت بازدارنده آن برای فشار بر دولت کم نمی‌کند و تهدید به آن یا صرف به‌جریان انداختن عملیات مقدماتی‌اش کافی است تا دولت را به عقب‌نشینی از مواضع سیاسی خود وادارد و نیز آنچه مسلم است آنکه فارغ از نظام سیاسی، معمولاً در موضوعات مهم کشوری رخ می‌دهد، مسائلی که ظرفیت ایجاد توافق احزاب مختلف را داشته باشد.

۵ نتیجه‌گیری

چنانکه مطرح شد، نظارت بر قدرت از مبانی عمده فعالیت احزاب است. احزاب سیاسی بسته به نوع نظام سیاسی و نحوه چارچوب‌بندی نهادهای حقوق اساسی، میزان رشد سیاسی و فرهنگی و اقتصادی جامعه، کیفیت بهره‌مندی از امکانات و ... در تحقق این نظارت قدم می‌نهند. با این‌همه، ظرفیت نظارتی پارلمان، در برخی موارد حتی بیش از قوانین به قدرت سیاسی پارلمان و اجزای تشکیل‌دهنده‌ی آن متکی است. در چنین شرایطی، عدم شکل‌گیری مناسب تحزب، موجب از دست رفتن بخش عظیمی از ظرفیت‌های نظارتی پارلمان می‌گردد. بنابراین، احزاب سازمان‌یافته نقش بی‌بدیل در بروز دادن ظرفیت نظارت پارلمانی به‌نحو کامل دارند؛ نظارتی که از طریق برخی از پرکاربردترین ابزارهای سیاسی پارلمان به‌خوبی اعمال می‌گردد.

همچنین بیان شد که ابزارهای نظارت پارلمانی شامل سوال و تذکر، استیضاح، رای اعتماد، کمیسیون‌های ویژه و ... هر کدام دارای فرایندی خاص هستند که احزاب سیاسی می‌توانند در شرایط مختلف و باتوجه‌به میزان شدت عمل آنها در راستای اهداف خود از آنها بهره‌گیرند. آنچه بیش از همه اهمیت دارد نحوه ساماندهی درون‌حزبی برای جهت‌دهی به این ابزارهاست. چنانکه در طرح سوال این نمایندگان نیستند که به‌تنهایی طرح موضوع می‌کنند؛ بلکه مسائلی که از سوی حزب متبوع به ایشان گفته‌شده، مطرح می‌شود. همچنین مواردی چون گروه‌های پارلمانی در همین راستا عمل می‌کنند. گروه‌های پارلمانی اهرمی قوی با تشکیل هیاتی

اکثریت مجلس نمایندگان به استیضاح رای مثبت دهند، جلسه محاکمه در مجلس سنا به ریاست رئیس دیوان عالی تشکیل و مطابق قانون اساسی در صورت رای دو سوم سنا به محکومیت، مقام مزبور برکنار می‌شود. البته درخواست استیضاح در مجلس نمایندگان از طرق متعددی همچون به درخواست هر نماینده یا حتی شهروندان عادی ممکن است.

همانطور که روشن است نقش هر دو حزب در هر دو مجلس پراهمیت است. رای آوردن استیضاح در مجلس نمایندگان به نصاب بالایی نیازمند است به‌گونه‌ای که حزب موافق استیضاح، بخصوص در رابطه با استیضاح رئیس‌جمهور، باید هزینه‌های سیاسی زیادی بپردازد؛ از اقناع افکار عمومی در حوزه‌های انتخابیه گرفته تا تجمیع نظرات بین خودی‌ها و پاسخگویی به رسانه و نهایتاً جنگی تمام‌عیار با حزب رقیب؛ به‌علاوه زمانی امر مشکل‌تر می‌شود که رئیس‌جمهور از محبوبیت عمومی بالایی برخوردار باشد. (Gerhardt, 2019: 27) با همه این تفصیلات، نتیجه مشخص نیست چراکه باید دید مجلس سنا به‌عنوان صحنه‌گردان اصلی که معمولاً در دست حزب رقیب هم اداره می‌شود، چه موضعی اتخاذ می‌کند. به‌علاوه فاکتورهای سیاسی‌ای هستند که برای مشروعیت استیضاح بسیار خطرناکند؛ امتناع از استیضاح به‌دلیل آسیب به وجهه حزب سیاسی حامی رئیس‌جمهور، استناد به فقدان دلایل قانونی برای استیضاح به‌منظور پرده‌پوشی بر تصمیم سیاسی حزبی و ... از این موارد هستند. (Broderick, 1974: 558) متعدد غیرحقوقی دخیل، موجب شده تا استیضاح موفق مقامات عالی، به‌ندرت اتفاق بیفتد، هرچند صف‌آرایی دو حزب قدرتمند در ایالات متحده را در پی داشته باشد؛ اما دست کم این نکته اهمیت دارد که با وجود تفکیک مطلق قوا در ایالات متحده و وجود احزاب قوی، خطر تمامیت‌خواهی پارلمانی، کاهش می‌یابد. (Albert, 2019: 199) بنابراین، وجه مشترک استیضاح در نظام‌های سیاسی مختلف آن است که هرچند استیضاح کمتر اتفاق می‌افتد اما

مردم سپرده شده که دولت همسو با حزب اکثریت پارلمانی برگزینند یا نه، لذا در صورت دوم حزب اکثریت به عنوان مخالف در پارلمان قدرت مانور زیادی برای تحت نظر گرفتن دولت خواهد داشت.

نهایتاً اشاره به این نکته لازم است که وجود احزاب قوی و کارآمد، نظارت پارلمان را فراتر از ابزارهای موجود گسترش می‌دهد و ظرفیت عظیم نظارتی آن را در تمام ابعاد به فعلیت می‌رساند. از این رو، برخورداری از نظام حزبی منسجم و حرفه‌ای پیش شرط لازم آن است. متأسفانه نظام حزبی نه در سپهر سیاست کشورمان و نه در درون ساختار مجلس شورای اسلامی نتوانسته است جایگاه خاصی داشته باشد که علاوه بر مشکلات ساختاری، هنجاری و رفتاری احزاب در کشور، به برخی بنیان‌های نظری در باب گردش قدرت و نیز تجربه‌های تلخ مردم ما از احزاب فرآیندی بر می‌گردد. ضعف و سستی نظام انتخاباتی ما که فرد جای احزاب محور قرار گرفته شده و نیز عدم وجود احزاب قوی و با برنامه مخصوصاً در درون مجلس موجب شده است تا نقش نظارتی پارلمان بر عهده افراد یا گروه‌های سیاسی بدون شناسنامه یا لابی‌ها قرار بگیرد و نتوان انتظار نظارت پارلمانی شایسته‌ای را - آنچنانکه در برخی تجارب موفق بیان کردیم - داشت. برای رسیدن به یک نظارت پارلمانی مطلوب از سوی مجلس بر دولت باید به سمت انتقال ابزارها و اختیارات نظارتی افراد به ابزارها و اختیارات احزاب رفت و مقدمه این کار، داشتن نظام حزبی قوی و البته نظام انتخاباتی حزب محور می‌باشد. کنترل قدرت دولت و قوه مجریه نقش مهمی در پاسداری از حقوق شهروندان دارد و یکی از سازوکارهای موفق برای تحقق حقوق مردم و پاسداری از حقوق‌های آنان، گسترش نقش احزاب در نظارت پارلمانی به عنوان نظارتی با برنامه و با هدف می‌باشد.

متشکل و منسجم برای احزاب است که حتی افراد خارج حزب را در راستای اهداف حزبی به کار می‌گیرند. از سوی دیگر، از آنجاکه حزب اقلیت همیشه در معرض سیطره و اقدامات خنثی‌کننده حزب اکثریت است، پیش‌بینی وضعیت‌هایی خاص برای تقویت موضع احزاب اقلیت در برابر اکثریت، یکی از نکات مهمی است که در برخی نظام‌ها اعمال گردیده و امری مثبت ارزیابی می‌شود. از جمله تعیین روزهای مخالفت در مجلس عوام انگلستان، اختصاص وقت بیشتر برای طرح سوال، اختصاص زمان‌های خاصی برای بررسی پیشنهادات ارائه‌شده توسط مخالفان در ایتالیا. همچنین توجه به ترکیب کمیسیون‌های ویژه که قدرت بسیاری دارند، اهمیت فراوان دارد به نحوی که یکسره متشکل از یک حزب نباشد و وجود احزاب مختلف در آن تضمین شود؛ امری که در پارلمان آلمان در مقایسه با سایر نظام‌ها به خوبی مشاهده گردید. در این راستا تصویب چنین قوانینی در کشورمان در جهت توانمندسازی احزاب اقلیت، پیشنهاد می‌شود.

همچنین با عنایت به متغیرهای فراوانی که بر عملکرد احزاب تأثیر می‌گذارند و با مقایسه نمونه‌های پیش گفته روشن شد، هرچند در نظام‌های ریاستی اختیارات نظارتی پارلمان به خوبی پیش‌بینی شده اما نظام پارلمانی به نحو وسیع و منسجم‌تری این اقتدارات را به کار بسته است و همین امر دست احزاب برای اعمال فشار بیشتر بر دولت را باز می‌گذارد. این امر در مورد نظام‌های نیمه‌ریاستی نیز تا حدود زیادی صادق است. البته توجه به این نکته ضروری است که در نظام پارلمانی چون نخست‌وزیر برآمده از حزب اکثریت در پارلمان و عملاً دولت در دست ایشان است، عملکرد حزب اقلیت مخالف تا حدودی محدود می‌شود؛ ولی در نظام‌های ریاستی و نیمه‌پارلمانی از آنجاکه انتخاب دولت مستقیماً به

References

- Abolhamd, A. (1991), Basics of Politics, Volume 1, the sixth edition, Tehran: Tos Publications. (In Persian)
- Abbasi, B. (2014), Comparative Constitutional Law, first edition, Tehran: Justice Court. (In Persian)
- Abbasi, B. (2008), "Legal Criticism on the Structure and Powers of the Parliament in England", Law and Expediency Magazine, Vol. 5. (In Persian)
- Albert, R (2019), Constitutional Amendments: Making, Breaking, and Changing Constitutions, Oxford University Press, New York.
- Amid Zanjani, A, A. (2004), Fundamental Rights of Western Countries and Comparative Comparison with Islamic Countries, Tehran: Mizan Publishing House. (In Persian)
- Ayubi, H. (2000), Finding and Reliability of Political Parties in the West, edition 1, Tehran: Soroush Publications. (In Persian)
- Braendle, T, & Stutzer, A. (2010), Political selection of public servants and parliamentary oversight. Economics of Governance,
- Britannica, T. Editors of Encyclopaedia (2021). Impeachment. Encyclopedia Britannica.
- Bowman, F. O. (2019). High Crimes and Misdemeanors: A History of Impeachment for the Age of Trump, Cambridge University Press
- Broderick, A. (1974). "The Politics of Impeachment. American Bar Association Journal", 60(5), 554-560.
- Bundestag Parliament. Available at: <https://www.bundestag.de/en/parliament/function/legislation/passage-245704>
- Committees of inquiry of bundestag Parliament. Available at: <https://www.bundestag.de/en/committees/bodies/inquiry#>
- Cole, J. P., & Garvey, T. (2015). Impeachment and Removal. Library of Congress, Congressional Research Service.
- Chalabi, F., & Izadi, R., & Herisinejad, K. (2019). Survey on function of political parties in regulating the relations of the triple branches, comparative study in the systems of England, America and Iran. Political Strategic Studies, 7(27), 35-65. (In Persian)
- Duverger, M. (1978), Political Parties, translated by Reza Olomi, second edition, Tehran: Amirkabir Publications.
- European Commission For Democracy Through Law (2010), Guidelines On Political Party Regulation
- English website of the French National Assembly. Available at: https://www2.assemblee-nationale.fr/langues/welcome-to-the-english-website-of-the-french-national-assembly#node_9511
- Feirahi, D. (2017), Jurisprudence and Party Governance, Ney Publishing, Tehran.

- Ghamami, S., & Khalaf Rezaei, H. (2013). Mechanisms of Resolving Disputes and Regulating the Relations of the Three Branches of Government in the Islamic Republic of Iran (With Comparative Study of Other Legal Systems). *Public Law Knowledge Quarterly*, 2(5), 61-82. (In Persian)
- Ghazi, A. (2016), *Fundamental rights requirements*, Tehran: Mizan publishing house. (In Persian)
- Ghazi, A. (2004), *Constitutional Rights and Political Institutions*, Tehran: Mizan Publishing. (In Persian)
- Gerhardt, M. J. (2019). *The Federal Impeachment Process: A Constitutional and Historical Analysis*. University of Chicago Press.
- Geddes, M. (2018). *Committee Hearings of the UK Parliament: Who gives Evidence and does this Matter?*. Parliamentary Affairs.
- Griglio, E. (2020). *Parliamentary Oversight of the Executives: Tools and Procedures in Europe*. Bloomsbury Publishing.
- Habib-Nejad, S, A. (2017), *Commentary on Party Law*, Tehran: Khorsandi Publications. (In Persian)
- Habibnezhad, S., Ameri, Z. (2015). The Principles of Supervision within the Fundamental Law System of Islamic Republic of Iran. *Political Science*, 17(Issue 65), 7-32. (In Persian)
- Habibnezhad, S., Ameri, Z., & Hosseini, M. (2021). The Emergence and Meaning of the Constitutional Conventions in the Legal-Political Systems of Iran and the United Kingdom. *Journal of Comparative Law*, 8(1), 111-138. (In Persian)
- Hashemi, S, M. (1998), "Civil Society and Political System", *Journal of Legal Research*, No. 23-24. (In Persian)
- Harisi-nejad, K. (2012), *Comparative Constitutional Rights*, Tabriz: Aydin Publications. (In Persian)
- Irwin, H. (1988). Opportunities for backbenchers, *The Commons Under Scrutiny*, 76-98.
- IPU and UNDP, *Global Parliamentary Report 2017* (n 27)
- Johnson, C., & Talbot, C. (2007). The UK Parliament and performance: challenging or challenged?. *International Review of Administrative Sciences*, 73(1), 113-131.
- Joneydi, L, & Niazpour, A. (2019), *Encyclopedia of Legal Policy*, Tehran: Vice President of Compilation, Revision and Publication of Presidential Laws and Regulations. (In Persian)
- Karuti, W. and others (2015), *Encyclopaedia of Party Politics*, translated by Mohsen Mirdamadi and others, first edition, Tehran: Rozeneh Publications. (In Persian)
- Kelly, R., & Powell, T. (2013). Confidence motions. Briefing paper SN/PC/2873, London House of Commons Library.
- Kelso, A. (2016). Political leadership in parliament: The role of select committee chairs in the UK House of Commons. *Politics and Governance*, 4(2), 115-126.
- Kouroutakis, A. (2017). *The Constitutional Value of Sunset Clauses: An*

- Historical and Normative Analysis, New York.
- Marleau, R. Camille Montpetit, eds. 2000. House of Commons procedure and practice. Practice (Monteral: McGraw-Hill, 2000)
- Maor, M. (1997). Political Parties and Party Systems: Comparative approaches and the British experience, New York.
- Musa Zadeh, E. (2013), Essays in Public Law, first edition, Tehran: Khorsandi Publications. (In Persian)
- Nozari, H, A. (2013), Political Parties and Party Systems, Gostareh Publishing House, Tehran.
- Oleszek, WJ et al. (2019). Congressional Procedures and the Policy Process, 11th edn, Washington, CQ Press.
- Rasekh, M. (2021), monitoring and balance in the constitutional rights system, 7th edition, Tehran: Drak Publications. (In Persian)
- Richards, P. G., Ryle, M., & Study of Parliament Group. (1988). The Commons under scrutiny. London: Routledge.
- Salehian, A. (2011), The Role of Parties in Parliamentary Systems, Master's Thesis, University of Tehran. (In Persian)
- Sen, A, K. (2002), Development as Freedom, translated by Seyyed Ahmad Mothaghi, Tehran: Faculty of Law and Political Sciences. (In Persian)
- Shaw, M. (1998). Parliamentary committees: A global perspective. The Journal of Legislative Studies, 4(1), 225-251.
- Silk, P., & Walters, R. H. (1998). How parliament works. Addison-Wesley Longman Limited.
- UK Parliament, 2022 Available at: <https://www.parliament.uk/site-information/glossary/censure-motion/>
- UK Parliament, Select Committees. Available at: <https://www.parliament.uk/about/how/committees/select/>
- United States Senate, Senate Committee. Available at: [shttps://www.senate.gov/artandhistory/history/common/briefing/Committees.htm#3](https://www.senate.gov/artandhistory/history/common/briefing/Committees.htm#3)
- Von Münchow, S. (2013). Security Agencies and Parliamentary Committees of Inquiry in Germany: Transparency vs. Confidentiality. Connections, 12(4), 51-74.
- Yamamoto, H. (Ed.). (2007). Tools for parliamentary oversight: A comparative study of 88 national parliaments. Inter-parliamentary union.
- Yousufiyeh, W. (No date), Political Parties, Tehran: Atai Press Institute. (In Persian)
- Zarei, Mohammad Hossein (2005), Comparative Study of Legislative Assemblies, Vol. 1, Tehran: Office of Legal Studies, Islamic Council Research Center. (In Persian)
- Zarei, M, H. (2010), the role of internal commissions in parliamentary supervision: a comparative study, first chapter, Tehran: Office of Legal Studies of the Research Center of the Islamic Council. (In Persian)

Zarei, M, H, & Bahnia, M. (2016), the means of parliamentary supervision of the government; a comparative study, Tehran: Office of Legal Studies of the Research Center of the Islamic Council. (In Persian)